

ICOMOS International Committee for Archaeological Heritage Management

1978 blev jag genom förmedling av Carl-Axel Moberg inbjuden till ett symposium i Paris med temat "Arkeologisk politik i Europa". Syftet med symposiet var att stimulera den inhemska debatten om inriktningen av fransk fornminnesvård och samspelet mellan arkeologisk forskning och utbildning å ena sidan och den kulturminnesvårdande verksamheten å den andra. För att ge perspektiv på den egna verkligheten hade man bjudit in några kollegor från andra länder, både forskare och praktiskt verksamma kulturminnesvårdare.

Mötet fick karaktären av en allmän mönstring av situationen för fornminnesvården i de representerade länderna med genomgångar framförallt av kulturminnesvårdens organisation och arkeologiutbildningens inriktning och uppbyggnad. Redogörelserna bekräftade inte helt oväntat att förhållandena i de olika länderna är mycket olikartade när det gäller den administrativa uppbyggnaden men att frågeställningarna och problemen är förvånansvärt lika vid hanteringen av fornlämningarna i samhällsplaneringen, vid exploateringsundersökningarna, vården och informationen om fornlämningarna.

Debatten blev livaktig och alla kände att diskussioner över nationsgränserna var nyttiga både för att ge perspektiv och ideer, dels för samspelet mellan fornminnesvården och samhällsplaneringen i stort, dels för samverkan mellan den arkeologiska forskningen och kulturminnesvårdsarbetet. Ett nytt symposium ordnades 1981 också denna gång i Paris och de närvarande enades då om att försöka finna fastare former för ett internationellt, i första hand europeiskt, samarbete.

För en del av oss som deltog i Parismötena var det naturligt att göra jämförelser med förhållandena inom byggnadsvården där det sedan 60-talet finns en internationell organisation, ICOMOS (International Council on Monuments and Sites), som har till syfte dels att vara ett forum för erfarenhetsutbyte, dels en plattform för opinionsbildning. För alla som har följt ICOMOS arbete är det uppenbart att organisationen har haft en viktig uppgift när det gäller att formulera en policy, att öka intresset för och kunskapen om byggnadsvården och inte minst att skapa förståelse hos politiker för behovet av insatser på byggnadsvårdens område. Något motsvarande forum för arkeologer verksamma inom fornminnesvården har inte funnits även om ICOMOS rent formellt skulle ha kunnat fylla också en sådan uppgift.

Man kan spekulera över orsakerna till att byggnadsvården och fornminnesvården har fått så olika framtoning internationellt. En anledning är säkert den speciella situationen efter andra världskriget när byggnadsvården ställdes inför problemet att försöka återställa viktiga delar av ett gemensamt europeiskt kulturarv, vilket på ett mycket påtagligt sätt skapade ett gemensamt behov av en byggnadsvårdens egen policy och ideologi.

På fornminnesvårdens område var situationen inte lika dramatisk, åtminstone uppfattades den inte så. Det var egentligen först under 60- och 70-talen som hotet mot det arkeologiska kulturarvet i Europa började märkas tydligare, genom ingreppen i de gamla stadskärnorna och tätorternas och de storskaliga tekniska systemens vandring ut över ett tidigare agrart landskap. Föreställningen om ett reellt hot var också en av anledningarna till det franska initiativet att inleda en diskussion om en europeisk arkeologisk politik.

Sommaren 1981 höll ICOMOS sin vart tredje år återkommande generalassembler i Rom och från den engelska ICOMOS-kommitten framfördes då förslag om att organisationen skulle öka sitt engagemang på det arkeologiska området och försöka bli ett forum inte bara för byggnadsvårdare utan också för fornminnesvårdarna och därmed bli ett gemensamt forum för hela kulturminnesvården. Förslaget fick ett positivt mottagande och därmed inleddes en process som i år har resulterat i en internationell kommitte inom ICOMOS för Archaeological Heritage Management, ICAHM. Att det har tagit nästan fyra år att nå målet har flera orsaker.

ICOMOS, som är en så kallad non-governmental organisation med anknytning till UNESCO, består av tre organisatoriska delar. Den har som högsta beslutande organ en exekutivkommitte och inom denna ett arbetsutskott som svarar för den löpande ledningen av kansliet i Paris. I de olika medlemsländerna, f n 66 stycken spridda över alla kontinenter, finns nationalkommitteer och slutligen finns ett antal s k internationella kommitteer för olika verksamhetsfält. Liksom i ICOM, motsvarande museiorganisation, finansieras verksamheten dels genom bidrag från UNESCO, dels genom medlemsavgifter. Men den allra viktigaste insatsen görs av medlemmarna som ideellt arbete eller inom ramen för vars och ens ordinarie verksamhet. Det innebär att många kulturminnesvårdsinstitutioner världen över aktivt medverkar.

När det gäller de internationella kommittéerna ställer ICOMOS som krav att något land tar ansvaret för sekretariatsfunktionerna och eftersom den engelska nationalkommitten, som väckt frågan, inte för närvarande kan ta på sig uppgiften gick budet till Sverige och därmed till riksantikvarien, som är ordförande i den svenska ICOMOS-kommitten. Inom riksantikvarieämbetet tyckte vi att det kunde vara ganska naturligt om de nordiska länderna med sin starka arkeologiska tradition tog ett ansvar just på detta område. Men vi var samtidigt osäkra på arkeologernas inställning. Åtminstone i Sverige har det framförallt varit byggnadsvårdare som har varit anslutna till ICOMOS. Vi ville därför testa arkeologernas intresse innan vi tog ställning till förfrågan.

1983 kunde vi ordna ett seminarium i Stockholm där vi i en krets av fornminnesvårdare från olika typer av kulturminnesvårdsmyndigheter fick tillfälle att diskutera frågan. Inbjudan hade gått ut till våra nordiska kollegor och till institutioner och myndigheter i 10 länder i Europa, både på väst- och östsidan. Vid seminariet diskuterade vi ingående både behovet av ett internationellt organ och lämpligheten att välja just ICOMOS. Resultatet blev full uppslutning kring idén att pröva ICOMOS.

När vi hade kommit så långt fördes diskussionen över till det nordiska planet. Sedan mitten av 70-talet har de nordiska kulturminnesvårdsmyndigheterna haft ett kontinuerligt erfarenhetsutbyte på byggnadsvårdens område. Incitamentet till detta var det samarbete som Danmark, Norge och Sverige byggde upp inför deltagandet i det europeiska byggnadsvårdsåret (European Architectural Heritage Year) 1975. På fornminnesvårdens område har kontakterna varit mer sporadiska.

Det låg därför nära till hands att knyta samman ett engagemang i ICOMOS med ett utvidgat nordiskt samarbete.

Vid ett möte på Isegran i Norge kom vi överens om att de nordiska länderna gemensamt skulle ta ansvar för administrationen av en internationell kommitté och att Danmark, Norge och Sverige skulle svara för olika delar av sekretariatsuppgifterna. De inblandade institutionerna är RAÄ och SHMM i Sverige, Fredningsstyrelsen och Nationalmuseet i Danmark, Riksantikvaren och De arkeologiska museernas samarbetskommitté i Norge och Museiverket i Finland. Vi håller också kontakt med Riksantikvarien på Island.

Vad är då den nya kommitténs syfte? Ja, det primära blir naturligtvis att främja internationellt samarbete och erfarenhetsutbyte inom fältet Archaeological Heritage Management. Ett annat att bistå ICOMOS när det gäller att utveckla organisationens program inom samma område. Eftersom ICOMOS också är rådgivare till UNESCO innebär detta att kommittén och dess styrelse kan komma att medverka i UNESCO-arbetet t.ex. med World Heritage List.

I kommitténs program räknas en rad arbetsuppgifter upp som innefattas i verksamheten. Kommittén skall t.ex. främja en systematisk inventering av det arkeologiska arvet, medverka till en förbättring av metoder och standard för dokumentation och publicering och till utvecklingen av strategier för en fornminnesvård som på lång sikt tillgodoser både forskarnas och allmänhetens intresse. Man skall uppmuntra en mångvetenskaplig syn. En viktig uppgift skall vara att skapa förståelse hos allmänhet och politiker för det arkeologiska arvets betydelse.

Det blir som Ni hör gärna litet allmänna formuleringar när man skall försöka formulera program som skall vara giltiga på ett internationellt plan. Därför har det känts angeläget att också redovisa ett handlingsprogram för de närmaste tre åren, den period som vi i Norden har lovat att ställa upp. Eftersom vi vet att fornminnesvårdarna, framförallt i Europa, mer sällan är medlemmar i ICOMOS har vi börjat med att försöka få fram uppgifter om de olika ländernas ansvariga fornminnesvårdsmyndigheter och institutioner för att kunna bygga upp ett kontaktnät. En sådan sammanställning blir också nyttig som informationskälla. Idag finns det mig veterligt ingen sådan sammanställning.

Vi kommer också att försöka skapa tillfällen för erfarenhetsutbyte och diskussion. Vid den arkeologiska världskongressen i Southampton nästa år kommer fornvårdsfrågor att tas upp i en av specialsessionerna som Council for British Archaeology skall svara för. Arkeologiska temata kommer också att ingå i ICOMOS nästa generalassemblee som hålls i USA 1987. 1988 slutligen är det meningen att kommittén själv skall ordna en konferens som förhoppningsvis skall kunna hållas i något av de nordiska länderna.

Ett annat arbete som kommer att inledas omedelbart är sammanställningen av de internationella konventioner och rekommendationer som berör det arkeologiska arvet och med utgångspunkt från dessa utarbeta ett förslag till en ICOMOS Charter för fornminnesvården. På olika sätt kommer ICOMOS och kommittén också att uppmuntra nationalkommittéerna att genom seminarier och symposier främja fornminnesvårdens intressen i de olika länderna.

Att det finns ett behov av ett internationellt forum för fornminnesvården märks redan på de reaktioner som har kommit från arkeologer världen över. Plötsligt får man veta att de pågår seminarie- och symposieverksamhet i olika organisationers regi och att det finns behov av något enkelt informationssystem. Kollegor i Australien, USA och Argentina har också pekat på det hot och den förstörelse som idag drabbar fornlämningar inte minst i samband med exploateringsverksamhet

i nya stater utan traditioner när det gäller kulturminnesvårdsarbete. De stora problem som möter i de unga staterna i Afrika är också något som de nordiska länderna har fått uppleva mycket konkret i samband med olika biståndsprojekt.

Det är uppenbart att det behövs opinionsbildning och stöd för ett bevarande-
arbete i stora delar av världen både för bevarande in situ och genom dokumentation
av fornlämningar som måste tas bort och att ett sådant arbete är viktigt både
ur kulturell synpunkt och för att inte viktiga forskningsmaterial skall gå förlorade.
Samtidigt är det tydligt att intresset för arkeologi och fornminnesvård ökar i de
politiska kretsarna och att vi som experter måste kunna möta detta på ett klokt
sätt. Men särskilt viktigt är det naturligtvis att möta det ökade intresse som
finns i en del unga stater.

I Europa kan den nya kommittén bli en viktig informationsförmedlare och en
betydelsefull länk mellan fornminnesvårdare i öst och väst. ICOMOS är idag
ett andninghål för byggnadsvårdarna i öststaterna och att fornminnesvårdarna
känner samma behov upplevde vi som deltog i förra årets möte i Rostock mycket
starkt.

Vad kan den nya kommittén betyda för oss i Norden. Ja, idag vet vi att den
kommer att ge arbete. Vårt gemensamma ansvar blir samtidigt en bra utgångs-
punkt för att öka det nordiska samarbetet. Men kommer det mest att bli fråga
om ett givande från vår sida, genom kommittéarbete och stöd till länder och delar
av världen där fornminnesvården är sämre utvecklad än hos oss. I och för sig
tycker jag det är befogat att vi, med våra i ett internationellt sammanhang mycket
stora resurser, försöker bistå och dela med oss av våra erfarenheter. Men jag är
också övertygad om att vi har mycket att vinna på ett ökat internationellt
samarbete.

Man blir så lätt hemmablind och tror inte att det finns andra lösningar på
problemen än de egna invanda. Därför tror jag att det kan vara nyttigt att få
ett vidare perspektiv på den egna verksamheten och impulser till omprövning
och förbättring som följer av umgänge med kollegor som arbetar på andra villkor
och med andra utgångspunkter än vi, kulturellt och administrativt. Jag hoppas
slutligen att flera nordiska arkeologer och framförallt de som är verksamma inom
kulturminnesvården skall söka kontakt med sina respektive ICOMOS-kommittéer
och att några aktivt vill delta i ICAHM:s arbete.

Diskussion

B. Magnus: Vi är i den goda situationen här i Norden, att vi som bedriver fornminnesförvaltning och som arbetar i fält, vi bedriver också forskning, oavsett om vi också har hand om undervisning av studenter. Det är något av det som vi kan tillföra i debatten med de andra länderna inför ICOM och ICOMOS; forskningen samt fornminnes- och kulturminnesförvaltningen hör intimt samman.

M. Biörnstad: Vi har ett väldigt lyckligt förhållande i Norden, nämligen att vi kan samarbeta mellan kulturminnesvård och museer. Att museerna ibland är dom kulturminnesvårdande institutionerna, det är någonting, som många länder inte alls uppfattar, för museerna är ofta väldigt isolerade. Även på det området så kan vi ha något att ge, men framför allt tror jag att vi har väldigt mycket att lära av att se hur det ser ut i andra länder, och kanske vända tillbaka och inse att vi skall göra någonting riktigt bra av den goda situation vi har. Vi har ju väl förspant egentligen, både med människor och resurser om man jämför i ett internationellt plan, men man kan diskutera om vi utnyttjar våra resurser på ett bra sätt. Bara ett litet perspektiv på detta kanske kan tillföra forskningen lite mer.

D. Damell: Jag skulle bara vilja slå ett slag för det som Torsten Edgren nämnde igår, nämligen att vi kan ta upp frågan om den nordiska utbytesverksamheten. Om man kunde diskutera den frågan och möjligen få fram medel i dom olika nordiska länderna som en utgångspunkt för en sån här ut-

bytesverksamhet, så tror jag att man skulle ha nytta utav det senare i ett vidare europeiskt sammanhang, och kanske också emot tredje världens arkeologer, som ju är intresserade utav att se och lära här uppe i Norden.

M. Biörnstad: Det finns säkert mycket att göra, och det finns väl en del möjligheter som kanske inte heller är utnyttjade. Jag undrar om man t.ex. inte inom ramen för dom humanistiska forskningsrådets samarbete med andra länders forskningsråd skulle kunna åstadkomma en del utbyte. Även dom vetenskapliga akademierna har ju avsatt vissa resurser för studier och forskning i andra länder, som jag inte alltid tror utnyttjas. Mycket sänt här är ju också en fråga om information, och jag tror att vi på det nordiska planet kanske kan hjälpa till genom att lista upp de möjligheter som finns, och naturligtvis också utveckla nya.